
MÁS SZÓVAL

A rovat azokat igyekszik bemutatni, akiknek erre, szakterületükön belül, nem lenne szükségük: gondolkodásukat, alkotásaikat a szakma határainkon túl is ismeri. Mi azonban a be nem avatottakhoz szeretnénk közelíteni őket.

Ezért kérünk fel vajdasági – vagy vajdasági származású – tudósokat, művészeket, szakembereket, hogy próbálják meg más szóval elmondani, mi az, ami leköti őket, vagy írjanak kutatási területük, hivatásuk értelméről, sorsáról.

Folyóiratunk nyelvi közegét és feladatait szem előtt tartva azokhoz fordultunk, akik tevékenységükben a magyar nyelvet (is) használják – vagy erre keresnek alkalmat.

E számunkban dr. VINCZE Istvánt mutatjuk be.

*

ÉLETPÁLYÁM

1947. október 23-án születtem egy délbácskai kis magyar községben, Gomboson. Életem első lépéseit édesanyám szüleinek – a Hajnal nagyszülőknek – a házában tettem meg. A háborúk nyomorúságos évei sok ember sorsát megpecsételték, megszakították fölfelé ívelő életpályáját. Nagyszüleim fiatalkorát az első világháború tette tönkre. Így lett nagyapámból a kiváló lakatosmesterből földműves. Inaskodása és segédeskedése idején mesterével szinte bejárta az akkori Európát. Ezek az utazások sorsdöntően befolyásolták világnézetét, mert a tanulást, az iskoláztatást, ahogy ő mondta, tartotta a legfontosabb életcélnak. Egyetlen leányát, édesanyámat, el is küldte felsőbb iskolába, de sajnos a II. világháború kitörése véget vetett az ő iskoláztatásának is. Nagyanyám törékeny testalkata ellenére kivételes kitartással végezte a parasztasszonynak kijáró nehéz munkát. Naiv jólelkűségével ellensúlyozta nagyapám kemény természetét.

Apai nagyszüleimhez később kerültem. Nagyapám szigorú természetű bogárnármester volt. Munkáját megbecsülte, pontosan végezte és ezt meg-

követelte a vele dolgozóktól is. Náluk az ebédet is pontos déli harangszóra tállták fel. Vincze nagyanyám türelmesen viselte a mesterasszonynak kijáró életmódot, mindig betartva annak szabályait. Édesapámat hentesnek és mészárosnak tanították. Mesterségét odaadással és sikerrel végezte mindig, habár a hentesmunka szellemi képességeit nem merítette ki és a különböző tudományok iránti széleskörű érdeklődését nem kamatoztathatta.

Paraszt nagyszüleim sokat vittek magukkal a földekre, ahol a kocsi árnyékában órákon át szórakoztam az éppen arra tévedt katicabogarakkal, szöcskéekkel, csigákkal, vagy ha éppen ráakadtam, lomha varangyosbékákkal. Hanyatt fekve figyeltem a kék ég háttéréből a szemembe futó kis köröcskéket, vagy a felhők által képzett furcsa alakzatok formálódását, szétesését. Megszoktam a természetet és nem félttem tőle. Ha távoli földekre mentünk dolgozni, sokszor a hajnali szürkület előtt kellett útnak indulnunk. Ilyenkor a zötyögő parasztkocsi oldalában hanyatt fekve, vagy a bakon ülve, pokrócba bagyulálva figyeltem a reggeli szürkületben kialvó csillagok eltűnését és az új nap kezdetét hirdető keleti égbolt pirkadó, különböző színekben megjelenő fényét. Mire a Nap óriásnak tűnő vörös korongja elszakadt a horizonttól, a munka is megkezdődhetett.

Az első napfogyatkozás lenyűgöző jelenségét is az idősek által gondosan előkészített fateknőbe (ez nagyon fontos volt, mert a sötét fateknő aljának nagyon kicsi a fényvisszaverő képessége) öntött víz tükröző felületén kísérhettem végig. Furcsa benyomást keltett bennem a lassan elfogyó fényes napkorong. Ekkor már hét éves voltam.

Első költözködésem óvodás korom előtt történt, amikor Hajnal nagyszüleimtől Vincze nagyszüleimhez mentünk lakni. Ez nagy változást kellett volna, hogy jelentsen számomra, de könnyen elviselhettem, mert semmi nyomot hagyó részletre nem emlékszem. Magammal vittem a Hajnal nagyapám által uborkából, marharépából és kukoricacsutkából készített játékaim emlékét és a paraszti otthonunk melegét. A bognárműhely komolysága sem volt riasztó számomra, szívesen segítkeztem nagyapámnak a kocsikerekék megmunkálásában, vagy az óriási fatönkök szétfűrészelésében.

Óvodás koromtól kezdődő mészároskodásom közben akarva-akaratlan is az állati szövetekkel kerültem mindennapi közelségbe. Később az iskolában a biológiaórákon ennek elméleti részével is megismerkedhettem. Ekkor tapasztaltam először, hogy mi a különbség az elmélet idealizált egyszerűsége és a reális valóság bonyolultsága között. Így lett a vágóhíd a gyermekkori világnézetem kialakulásának fő színtere. Munka közben beszélgetni nem szokás, mert akkor a munka nem halad – ezt a jó magyar szokást csak akkor szegtük meg, amikor a világegyetem mélységeiről beszélgettünk édesapámmal. Édesanyám is belecsoválkozott néha beszélgetésünkbe, ami még jobban csigázta érdeklődésemet.

Hetedikes koromban teljesen megérett bennem az elhatározás, hogy továbbtanulásom tárgyául a csillagászatot választom. Hova tovább? Zágrába? Belgrádba talán? Mindenütt az volt a válasz, hogy ilyen középisko-

la nem létezik, de Belgrádban van Csillagászati Tanszék, ahová a gimnázium elvégzése után lehet beiratkozni.

Így kerültem 1962-ben a szabadkai gimnáziumba. A falusi szegényes iskolából bizony szegényes tudással ültem be a gimnázium padjaiba. Mivel a tanárok relatív skálában mérték a tudást, hamar bekerültek az első egyesek a naplóba még a kedvenc tantárgyamból, a matematikából is. Döntenem kellett: vagy feladom a kilátástalannak tűnő harcot, és választok valami megélhetést biztosító szakmát, vagy tovább küzdök a tanulásiért. Mivel a hentesmesterség fortélyait már eléggé elsajátítottam, és abban a tudatban, hogy ezt bármikor művelhetem, ha a továbbtanulási szándékom cserbenhagy, úgy döntöttem, hogy szabadkai diák maradok. Rövidesen kiderült, hogy döntésem helyes volt, mert már az év végére a természettudományi tantárgyakból az osztály élmezőnyébe verkedtem fel magam. Tudásom gyorsan és könnyedén szaporodott. Matematikából és ábrázoló mértanból már másodikban olyan népszerű lettem, hogy igen sokszor „házitanítókodtam” osztálytársaimnál. Harmadikos és negyedikos koromban az iskola fizika- és matematika-versenyekre küldött. Így jutottam el először 1966 tavaszán Belgrádba a köztársasági matematika-versenyre, amelyet a Természettudományi Egyetemen rendeztek meg. Az egyetem hirdetőtábláját szemlélve fedeztem fel a négy évvel azelőtt ajánlott Csillagászati Tanszékét. Az év júniusában már ott álltam a sorban a többi diákkal a beiratkozáshoz szükséges okiratokkal.

Nehéz év következett. Meg kellett tanulnom a szerbhórvát nyelvet, és vizsgáznom kellett marxizmusból. Egyébként a szaktantárgyak nem jelentettek különösebb problémát számomra. Másodéves koromban már arra is jutott időm, hogy a Matematikai Tanszéken a számomra érdekes tantárgyak előadásait is hallgassam. Négy év múlva a diplomamunkám témája után kutatva a belgrádi csillagvizsgáló asztrofizikai csoportjához kerültem, ahol éppen a csillagfény polarizációjának számítógépes feldolgozását szerették volna megoldani. Az egyedüli probléma az volt, hogy a csoport munkatársai nem tudtak programozni. Én sem tudtam, de ezt ők nem sejtették. Elvállaltam a feladatot. Körülbelül fél év alatt megtanultam programozni, és aztán megcsináltam a rám bízott munkát. Valószínűleg ennek a tudásomnak köszönve 1972 márciusában már munkába állhattam a csillagvizsgálóban és a két idősebb munkatárs mellett én lettem az asztrofizikai csoport harmadik tagja. Az akkori főnököm megkérdezte, hogy a csillagászatban mi érdekel a legjobban. Minden – válaszoltam, és valóban minden rámbízott feladatot szívesen elvégeztem.

Az 1972-es esztendő még egy szempontból jelentős volt számomra. Az év augusztus 12-én megnősültem. Feleségemet, Mártát, már óvodás korom előtt ismertem. A gimnáziumot ő is Szabadkán végezte, így csak az egyetemi éveinkben váltak el útjaink, hogy az egyetem befejezése után a barátság nál sokkal szorosabb kapcsolatot alakítsunk ki. Házasságunk első két évét Belgrádban töltöttük albérletben. Márta nagy türelemmel és szorgalommal igyekezett rendszerét és szépérzékét nekem is átadni. Megtanított arra is, hogy a gondolatközlés egyik nagy fontos formája a

beszéd. Így formált az addig szótlán emberből egy sokkal közlékenyebbet. A beszéd bizony a tudományos élet egyik legfontosabb eleme, és nem szabad megfeledkeznünk arról, amit egyszer Heisenberg mondott: „A tudomány kísérleteken alapul; eredményei azonban beszélgetések során öltenek testet, amikor is a tudósok megvitatják eme kísérletek értelmezését.”

A családi élet és a kutatómunka felfelé ívelő görbéje párhuzamosan haladt. 1972 őszén beiratkoztam a Csillagászti Tanszék harmadik fokozatára. Andor, első fiunk, 1973 júliusában, Olivér, a második fiunk nem egész egy évre rá született. Ezután a család egy időre szétszakadt. Nekem le kellett töltenem a sorkatonai szolgálatot, a családom így Gombosra költözött a nagyszülőkhöz. Márta a gombosi iskolában, majd 1975 őszén Debelyacsán vállalt tanári állást. Itt jött össze újból a család, amikor az év végén leszereltem. A katonaságnál eltöltött egy év nagyon kizökkentett a kutatómunkából, és majdnem ugyanannyi időre volt szükségem, hogy ismét bekapcsolódjak és teljes erővel dolgozhassak. Nap mint nap fárasztó utazást kellett tennem Debelyacsa és Belgrád között ingázva. A sokszoknyás szlovák parasztasszonyok kosaraik közé szorítkozva igyekeztem egy-egy tudományos könyvet átlapozni, vagy egy-egy tudományos cikk anyagát megfogalmazni. Abban az időben főleg a csillagok fényének polarizációját tanulmányoztam. Érdeklődésem azonban lassan a napszínkép azon színekvonalaira is kiterjedt, amelyek a Föld légkörében keletkeznek. Ezek az úgynevezett tellurikus vonalak, amelyek hullámhosszúsága változásainak tanulmányozását választottam a magiszteri munkám témájául. A munkámhoz szükséges megfigyelési anyag egy részét Ondrejovban (Csehszlovákia) gyűjtöttem össze.

Az 1980. február 16-ai teljes napfogyatkozás megfigyelésére expedíciót szerveztünk Indiába. Mint az expedíció egyik tagja egy hónapot töltöttem ott. A napfogyatkozás megfigyelésére Bappu, világhírű indiai csillagász, a Dékán-fennsíkon felállított táborában készültünk fel. A műszereket naponta kivittük a bambuszból font kunyhókból a számunkra kijelölt megfigyelőhelyre, és végigpróbáltunk minden műveletet. A begyakorlásra szükségünk volt, mert a napfogyatkozáskor a megfigyelőnek szinte másodpercnyi pontossággal, rutinszerűen kell dolgozni. Persze a felvételek, mindannyiunk örömeire és meglegedésére, nagyszerűen sikerültek. E csodálatos útról sok-sok tapasztalattal és élménnyel tértem haza. Pár hónapot az indiai emlékeknek szentelve az időm nagy részét a magiszteri munkám befejezésére fordítottam, amelyet egy év múlva sikeresen megvédtem. Ezek után a kutatómunkám fő tárgya a Nap lett, de a csillagfény polarizációjának tanulmányozását a mai napig sem hagytam abba. A doktori disszertációm témájául a Nap limb-effektusát választottam. A limb-effektus nem más mint a Nap színekvonal hullámhosszúságának különbsége a napkorong közepén és peremén. E jelenségeket már a század elején felfedezték, és nagyon sok kutató tanulmányozta. Minket eleinte a limb-effektus csak azért érdekelt, mert megfigyeléseinkből, mint zavaró hatást, akartuk eltávolítani. Hamarosan kiderült azonban, hogy ez a dolog

nem is ilyen egyszerű, mert az e témával foglalkozó kutatók mind más és más értékeket kaptak. Ezután behatóan kezdtem tanulmányozni, hogy mi is lehet ennek az oka. Így merült fel bennem az a gondolatindító felismerés, hogy a doktori tézisémy anyagát éppen ezt kutatva írom meg. Szerencsémre még e kutatásaim kezdetén, 1982 elején elkészült a belgrádi lakásunk, ahova – tíz évig éltünk albérletben – jó érzés volt beköltözni. Így a munkahelyemhez közel kerülve több időt szentelhettem a tudománynak, habár kutatásaim így sem voltak zökkenőmentesek. Amikor az akarakteróm elhagyott, a családom mellettem volt és biztatott. Márta sokszor ott ült mellettem hosszú éjjeleken keresztül az összegyűlt anyagaimat rendezgetve, vagy éppen a grafikonokat rajzolva. E témakörrel kapcsolatos külföldi utazásaimra is sokszor elkísért enyhítve ezzel az otthontól való távollét nyomasztó érzését. A családom megértése nagyban hozzájárult, hogy már 1986-ban megvédtem a disszertációmát.

Az első tudományos elismerést 1987-ben kaptam, amikor a Nemzetközi Csillagászati Egyesület rendes tagjává választott. Az év végén még egy nagyszerű csillagászati élményben volt részem. T.i. a Madrid melletti Villafrañca del Castillo-ban felállított szatelitállomásról a föld körüli geostacionáris pályán keringő IUE űrtávcsóvel fürkészhettem a világyűr mélységeit.

A csillagvizsgálónkban végzett asztrometriai megfigyelések adataiból a Nap átmérőjének kb. 900 napos periódusú változását sikerült kiderítenem. Ezen eredményeim után érdeklődő párizsi csillagvizsgáló közbenjárásának köszönve elfogadták a jugoszláv–francia tudományos együttműködés keretén belül a napfizikai kutatásokat felölelő projektumomat, és azóta is annak felelős vezetője vagyok. Ennek az együttműködésnek a keretén belül évente kétszer több hetet Párizsban töltök, ahol a jól felszerelt csillagvizsgálóban az óriási kutatási lehetőségeket kihasználva bőségesen gyümölcstöttem tudásomat.

1988-ban tudományos munkatársá neveztek ki, és a Természettudományi Egyetem Csillagászati Tanszékének harmadik fokozatán tanári állást kaptam. 1989-ben a belgrádi csillagvizsgáló igazgatója lettem, amely tisztségben jelenleg is vagyok. Ugyanabban az évben a Kanári-szigeteken létesített közös nyugat-európai csillagvizsgálóban felkínáltak egy kutatói-tanári állást, amit az összegyűlt sok kötelezettség mellett már sajnos nem tudtam elvállalni. A következő évben, 1991 elején, a Mexikóban észlelhető napfogyatkozást megfigyelő expedíció megszervezésével bíztak meg. Négy kutatási programot készítettünk, és a programok megvalósításához négy megfigyelő műszert (távcsövet). Sajnos, az utazás időpontjában, júniusban, a gazdasági és a politikai helyzetünkben beállt változások miatt az expedíciót le kellett mondanunk.

1991-ben tudományos főmunkatársi rangot kaptam.

Húszévi munkálkodásom alatt a csillagászati kutatások terén kb. 60 tudományos összejevóvetelen vettem részt. A csillagászat népszerűsítése terén tevékenykedve előadásokat tartottam és cikkeket jelentettem meg különböző napilapokban és ismeretterjesztő folyóiratokban magyar, szerbhorvát és angol nyelven.